

მსოფლიო ფინანსური კრიზისი ეკონომიკური კონსერვაციის განვითარების კონტექსტში

ელენე მენაბდე-ჯობაძე, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

მსოფლიო ფინანსური კრიზისი ეკონომიკური კონცეფციების განვითარების კონტექსტში - აღნიშნულია, რომ თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური განვითარების მოდელის ძიება, განსაკუთრებით აქტუალური, 2008 წლის კრიზისის შემდეგ გახდა. ამ პრობლემას უამრავი ნაშრომი მიეძღვნა, მაგრამ სამწუხაროდ რაიმე რადიკალური მოსაზრება ჯერ-ჯერობით ცნობილი არ არის. არსებული გლობალური კრიზისი მსოფლიო ფინანსური სისტემის რადიკალური რეფორმის აუცილებლობის ნათელი დადასტურებაა. განხილულია ეკონომიკურ შეხედულებათა და კონცეფციათა აღმოცენების პირობები და მიზეზები, კავშირი მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისებთან. ნაჩვენებია ეკონომიკური თეორიის განვითარების დაახლოებით 40-წლიანი ციკლურობა XIX საუკუნის დასასრულიდან დღემდე. აღნიშნულია, რომ ინფორმაციული ეპოქის თანამედროვე ეტაპზე განვითარების ახალ ციკლურ ფაზაზე გადასვლის რეალობის წინაშე ვდგავართ და თანამედროვე ეკონომიკური თეორია ახალი სამეცნიერო რევოლუციის ზღვარზეა.

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი გრძელდება. მისი დაძლევის რეცეპტების უმეტესობა ტექნოლოგიური ინოვაციებისა და ე.წ. „მკაცრი პოლიტიკის“ ფარგლებში თავსდება და იშვიათად ასახავს ამ ორ მიმართულებას შორის ბუნებრივად არსებულ წინააღმდეგობებს. ეს ვარაუდები წარსული გამოცდილების შეზღუდული (არასრული ან წარმოსახვითი) გააზრებიდან, მასთან გადაჯაჭვული საბაზრო იდეოლოგიის თეორიებიდან და ნორმატიული პრინციპებიდან („რწმუნა იყოს“) აღმოცენდებიან.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური თეორია, ეკონომიკური კრიზისები, ეკონომიკური პოლიტიკა, კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია, ნეოკლასიკური თეორიები, მარჟინალიზმი, ინსტიტუციონალური თეორიები, მონეტარიზმი, კეინზი, სილარიტე, სამომხმარებლო მოდელი, მიწოდების სტიმულირება, პოსტინდუსტრიალიზმი, ინოვაციური ეკონომიკა.

Summary

Search the present conditions of economic development model has become especially acute after the 2008 crisis. A lot of work has been devoted to this problem, but unfortunately for some radical notion is not yet known. The current global crisis in the world financial system is a clear sign of the need for radical reform.

this article provides discussion of the conditions and reasons of creation of the economic views and conceptions, their relation with the world economic crises. It demonstrates the cyclic nature of economic theory development with about 40-years cycles, from the end of 19th century up to present. It states that at the current stage of the information epoch we face the reality of moving to the new cyclic stage of development and modern economic theory is at the verge of new scientific revolution. The global economic crisis is still continuing and Technological innovation is the solution

* * * * *

ეკონომიკური განვითარების მოდელის ძიება განსაკუთრებით აქტუალურია 2008 წლის ფინანსური კრიზისის შემდეგ. უამრავი ნაშრომი მიეძღვნა ამ პრობლემას, მაგრამ სამწუხაროდ დღეისათვის რაიმე რადიკალური მოსაზრება ცნობილი არ არის. მსოფლიო ეკონომიკისათვის მნიშვნელოვანია მოხდეს კრიზისების სწორი და დროული პროგნოზირება, რათა წინასწარ შემუშავდეს ის ღონისძიებები, რომლებიც ხელს შეუწყობს აღნიშნული კრიზისების სინქრონულ, რბილად გადატანას.

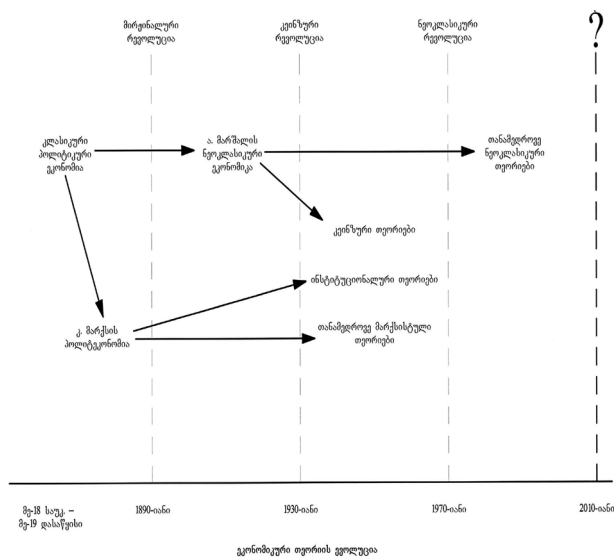
მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დროს ძირითადი აქცენტი, მის ნეგატიურ მხარეებზე კეთდება, რაც საზოგადოებასა და საქმიან წრეებში პესიმისტურ განწყობას იწვევს. კრიზისის მასშტაბებზე ვრცელდება ცალსახა, ზედაპირული, ხშირად ხელოვნურად გაზვიადებული ინფორმაცია, ხოლო ობიექტური, განონასწორებული და კომპეტენტური ანალიზი რეალურ მიზეზებსა და მოსალოდნელ შედეგებზე იშვიათია. აღსანიშნავია, რომ ჩინურ ენაზე დაწერილი სიტყვა „კრიზისი“ ორი იეროგლიფისაგან შედგება: ერთი შეესაბამება „საფრთხეს“, მეორე კი „ხელსაყრელ შესაძლებლობას“.

მრავალ ნეგატიურ ასპექტებთან ერთად კრიზისი ცივილიზაციის განვითარებაში რევოლუციურ მომენტად განიხილება. ამ მხრივ, კრიზისის ეპოქას თავისი დადებითი მხარეებიც გააჩნია: ესაა ფრიად ხელსაყრელი მომენტი ბაზარზე კონკურენტების შევინროებისა და გარკვეული ნიშის დაკავებისათვის,

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევის დანერგვისა და წარმოების მართვის უფრო მისაღებ ფორმებზე გადასვლისათვის, მომგებიანი მეთოდების წამოწევისა და მაქსიმალურად ეფექტური ინვესტირებისათვის. ასეთ დროს ეყრება საფუძველი ახალ დარგებს, ხდება უკვე არსებული სანარმოო პროცესების ფუნქციონირების გადასვლა ინოვაციურ მოდელებსა თუ ტექნოლოგიებზე და არაჯანსაღ, მაქსიმალურ მოგებაზე ორიენტირებულ მოდელთა რეცესია.

ფინანსური კრიზისი სათავეს იღებს XIX საუკუნის პირველი ნახევრიდან, როდესაც მანქანათმშენებლობის ინდუსტრია (რომელიც საზოგადოებრივი წარმოების დომინირებად ფორმად იქცა ჯერ ცალკეულ ქვეყნებში, შემდეგ მთელს მსოფლიოში) ყოველ 7-11 წელნადმი განიცდიდა სტაგნაციას, რაც იმის მანიშნებელი იყო, რომ იქმნებოდა გაცილებით მეტი პროდუქცია, ვიდრე რეალიზდებოდა.

ჩვენს მიერ გაანალიზებული ეკონომიკური თეორიის ევოლუცია მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოდან დღემდე სქემაზეა ნაჩვენები. როგორც ვხედავთ XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ეკონომიკური აზრის განვითარება ორი მიმართულებით წავიდა. ეკონომიკის სოციალური პრობლემების ანალიზით ძირითადად მარქსისტული (ხოლო მე-20 საუკუნეში ასევე ინსტიტუციონალიზმის) პოლიტიკური ეკონომიის მიმდევრები იყვნენ დაკავებული. ხოლო კერძოდ საბაზრო მეურნეობის მექანიზმის ფუნქციონირების შესწავლა – ნეოკლასიკოსების პრეროგატივა გახდა. ეს ორივე მიმართულება კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიიდან განვითარდა. პირველი მიმართულების წარმომადგენლებმა ექვემდებარა რაციონალური ეგოიზმის და ბაზრის რეგულირების “უხილავი ხელი” პრინციპი, ხოლო ნეოკლასიკოსები მათ ჭეშმარიტი მიკანიკური ანალიზის საფუძვლად მიიჩნევენ.



ნეოკლასიკური მიმართულების ფორმირება მარჟინალური სამეცნიერო რევოლუციის ფონზე ხდებო-

და და იგი ალფრედ მარშალის “ეკონომიკის პრინციპები” (1890) გამოსვლით დასრულდა.

ნეოკლასიკური თეორია დაახლოებით 40 წელი 1930-იან წლებამდე ბატონობდა. 1929–1933 წლების დიდი დეპრესიის შემდეგ (რომელმაც თავისი მასშტაბით ყველა წინამორბედ კრიზისს გადააჭარბა), განხორციელდა სამეცნიერო რევოლუცია, რომელიც ჯ.მ. კეინზის სახელთანაა დაკავშირებული. ნეოკლასიკოსებისაგან განსხვავებით კეინზიანელებმა უარყვეს სახელმწიფოს ჩაურევლობა სამეურნეო ცხოვრებაში და შეიმუშავეს მაკროეკონომიკური რეგულირების თეორია.

კეინზელობა ორ მიმდინარეობად იყოფა: მემარცხენე (ლიბერალურ) და კონსერვატიულად. კონსერვატიული მიმართულება ყურადღებას ამახვილებდა ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებაზე მონოპოლიური მოგების მაქსიმიზაციის, ეკონომიკის მილიტარიზაციის და ომების გზით. მემარცხენე კეინზელობა თანამედროვე ეკონომიკის წინააღმდეგობებიდან გამოსავალს ეძებდა: სამხედრო ხარჯების შემცირებაში; სახელმწიფოს სამშვიდობო დანახარჯების (საბინაო მშენებლობაზე, ჯანმრთელობის დაცვაზე, სოციალურ დაზღვევაზე, საზოგადოებრივ მშენებლობაზე და ა.შ.) ზრდაში; ფერმერების, წვრილ მწარმეთა და მუშების შემოსავლების ზრდაში, “ეფექტიანი მოთხოვნის” პრობლემის გადასაჭრელად.

პოსტკეინზელების მოწოდება იყო საბოლოოდ დაემხოთ ნეოკლასიკური სისტემა, ბოლომდე მიეყვანათ კეინზის მიერ ეკონომიკურ თეორიაში დაწყებული “რევოლუცია”, შეექმნათ მაკრო და მიკროეკონომიკის ახალი სინთეზი.

პოსტკეინზელობასთან ერთად მაკროეკონომიკური ანალიზის საყურადღებო მიმართულებაა ნეოკლასიკური სკოლა თავის იმ ნაწილში, რომელიც ე.წ. სანარმოო ფუნქციების განხილვას უკავშირდება.

კეინზიანური შეხედულებებიც დაახლოებით 40 წლის განმავლობაში 1970-იან წლებამდე ბატონობდა. 70-იანი წლების კრიზისმა სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის შეზღუდვის იდეა ისევ პოპულარული გახადა. 1970-იანი წლების სამეცნიერო რევოლუციას “ნეოკლასიკურ კონტრრევოლუციას” უწოდებენ, რადგან მან ისევ ნეოკლასიკური შეხედულებები გააბატონა.

60-70-იან წლების განუყოფელი ნიშნებია ეკონომიკური კრიზისები და წარმოების დაცემა, არნახული მასშტაბური ინფლაცია, რომელმაც ყველა კაპიტალისტური ქვეყანა მოიცვა, ხანგრძლივი მსოფლიო სავალუტო, ენერგორესურსების, ასევე მზარდი ეკოლოგიური კრიზისი. ამიტომ დასავლეთის ეკონომიკურ თეორიაში სცადეს მიკრო და მაკროეკონომიკური ანალიზის ინტეგრირება ნეოკლასიკური სინთეზის ახალი კრიტიკული ტალღის — მაკროეკონომიკური ანალიზების მიმდინარეობათა: ნეოკეინზელობის, ზრდის ნეოკლასიკური თეორიის, კონიუნქტურის თეორიის, ეკონომეტრიკისა და სხვათა სინთეზის მეშვეობით. ამგვარი სინთეზირების თეორიული საფუძველი ნეოკეინზელობა გახდა. ამ მიმართულების

ეკონომისტების უმრავლესობა ცდილობს ეფექტიანი ფულად — საკრედიტო და ფისკალური პოლიტიკის გზით შეაერთოს სმითისა და მარშალის კლასიკური მიკროეკონომიკა, შემოსავლის დონის განსაზღვრის თანამედროვე მაკროეკონომიკასთან და ერთმანეთს შეუხამოს ყოველივე ის ჯანსაღი, რაც ორივე ამ მიდგომაშია მოცემული.

ნეოკეინზური და ნეოკლასიკური სკოლის სინთეზის ტენდენციებს საფუძვლად უდევს მათი კვლევის საგნის ერთიანობა, ეკონომიკის მზარდი სახელმწიფოებრივი რეგულირების მოთხოვნა, მეტ-ნაკლებად ერთიან თეორიულ საფუძვლებზე.

თანამედროვე მონეტარიზმი გამოდის, როგორც კეინზელობის ოპოზიცია საკითხთა ფართო წრეში და რაც მთავარია, ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიურად ჩარევის წინააღმდეგია.

ნეოკლასიკური ორთოდოქსული თეორია უსუსური აღმოჩნდა აქსნა 30-იანი წლების სოციალურ—ეკონომიკური რყევების გამომწვევი მიზეზები და დასაქმების დონეებზე ზემოქმედების ეფექტიანი ხერხები, რამაც კეინზელობა წარმოშვა. ამის მსგავსადვე კეინზელების უუნარობამ 70-იან წლების კრიზისული პროცესებისას, რომლებსაც ინფლაციის მაღალი ტემპები და სულ უფრო მზარდი უმუშევრობა ახასიათებდა, ეკონომისტებს მონეტარიზმისკენ მობრუნება აიძულა.

მონეტარიზმის ინფლაციას უყურებენ, როგორც წმინდა ფულად პროცესს. ისინი არ ითვალისწინებენ მრავალ კვლავწარმოებით ურთიერთობას, ინფლაციის კავშირს წარმოება—მოხმარების წონასწორობასთან და ა.შ.

პრაქტიკით დადასტურდა, რომ ინფლაციასთან ბრძოლა უშედეგო აღმოჩნდა, რაც უნდა გაითვალისწინოს ყველა ქვეყანამ და რეგიონმა.

60-იან წლების დასასრულს და 70-იან წლების დასაწყისში მონეტარიზმში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა. ინფლაციის თანდათანობით ყოვლისმომცველ პრობლემად გადაქცევამ მონეტარიზმის მრავალი დებულების ხელახალი გააზრება მოითხოვა. ასე ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულება — “გლობალური მონეტარიზმი”, რომლის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დებულება ისაა, რომ ქვეყნის შიგნით ფულის მიმოქცევის მოთხოვნილებები სრულიად ვერ კმაყოფილდება ეროვნული ვალუტის მიწოდების ხარჯზე. აქ გარკვეულ როლს უცხოური ვალუტაც ასრულებს. ასეთ ვითარებაში სავალუტო ბაზრებზე მომხდარი ცვლილებები ზეგავლენას ახდენენ ცალკეული ქვეყნის შიგნით ფულის მიმოქცევის პროცესზე.

მონეტარიზმს თანამედროვე ეკონომიკაში წინა პლანზე წამოწეული აქვს ეკონომიკური სისტემის თვითმარეგულირებელი თვისებები და იმავდროულად, სახელმწიფოს მაკორექტირებელ პოლიტიკის აუცილებლობას უარყოფს.

თუმცა დღემდე, დაახლოებით ორმოცი წლის შემდეგ, ნეოკლასიკური თეორია თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების ძირითადი მიმართულების სტა-

ტუს ინარჩუნებს, ჯერ კიდევ 1990-იანი წლებიდან შემჩნეოდა კრიზისი, რომელიც გამწვავდა. თანამედროვე მსოფლიო ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი, მრავალი განვითარებული ქვეყნისთვის, ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ყველაზე ღრმად და დრამატულად ითვლება. რაც საბოლოოდ 2007-2008 წლების მსოფლიო გლობალურ ფინანსურ — ეკონომიკური კრიზისით დაგვირგვინდა. მრავალი მეცნიერ - ეკონომისტის აზრით, იგი ძირითადად ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენების მოდელის შედეგია.

კრიზისის ძირითადი გლობალური და ობიექტური მიზეზი განვითარებული მსოფლიო ეკონომიკის ციკლურობაა. თანამედროვე ფინანსური კრიზისი საბაზრო ეკონომიკის ტიპური კანონზომიერებაა და საესებით პროგნოზირებადი მოვლენაა. კაპიტალისტური საბაზრო ეკონომიკა საკუთარი წესებით ვითარდება. ეკონომიკური მოდელი, ტექნოლოგიის განვითარების გიგანტური ბაზრის მიუხედავად, ციკლურობის პრინციპს ეფუძნება. ბუნებრივია, რომ ზრდისა და ვარდნის ფაზები განსხვავდება სიღრმითა და ხანგრძლივობით, მაგრამ არსებითად მუდმივი პერიოდულობით ხასიათდება.

მსოფლიოს ეკონომიკის დამანგრეველი უკანასკნელი კრიზისის არსებით მიზეზად, ძირითადი ფულადი ერთეულის — აშშ დოლარის გაცილებით ზედმეტი რაოდენობით მიმოქცევა მიიჩნევა. იმ სახელმწიფოებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ დოლარის “ძალას” არასოდეს ჰქონდათ დოლარის მოცულობის ემისიის გაკონტროლების საშუალება. მას აშშ-ს ფედერალური სარეზერვო სისტემა (კერძო ორგანიზაცია) ახორციელებს, რომელიც ამერიკის 20 უმსხვილეს ბანკს ეკუთვნის.

ძირითადად, არსებული ეკონომიკური კრიზისის დასაწყისად მიიჩნევა აშშ-ს იპოთეკური კრიზისი, რამაც გამოიწვია საბანკო სექტორის პარალიზება. ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი კი ოთხმოცდაათიანი წლების ბოლოს საბანკო სექტორში, (ეხება აშშ-ს, რომლის ეკონომიკის მოცულობა დაახლოებით მსოფლიო ეკონომიკის მეოთხედს შეადგენს), საკრედიტო და საინვესტიციო ფუნქციების ფაქტობრივი შერწყმაა, რამაც გააადვილა იპოთეკური კრედიტების გაცემა მყარი გარანტიების გარეშე. შედეგად, მკვეთრად გაიზარდა დავალიანება ბანკების მიმართ, რამაც გაკოტრების ზღვარზე მიიყვანა არამართო ბანკების დიდი ნაწილი, არამედ სადაზღვევო სექტორის უმსხვილესი მოთამაშეებიც. არავის აღარ უნდოდა სესხის გაცემა. ამის საშუალება მოესპოთ თვით იმ ქვეყნებსაც კი, რომლებიც საერთაშორისო ვაჭრობისათვის კომერციულ კრედიტებს თავისუფლად იღებდნენ. პროდუქციის ექსპორტს თუ იმპორტს, წარმოებას, ხელფასის გაცემას სერიოზული პრობლემები შეექმნა. ყველაფერი ერთდროულად ჩამოიშალა ეკონომიკის გლობალიზაციის გამო....

ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნები, პირველ რიგში აშშ და დასავლეთ ევროპის ქვეყნები, XX საუკუნის ბოლოს ტექნოლოგიური და ეკონომიკური განვითარების პიკიდან, მრავალი ექსპერტის აზრით

ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირების, უფრო ზუსტად რეცესიის ფაზაში გადავიდა. მეცნიერები თვლიან, რომ ნეოკლასიკოსების “მეორე მოსვლის” ხანა ამოიწურა და თანამედროვე ეკონომიკური თეორია ახალი სამეცნიერო რევოლუციის ზღვარზეა.

ეკონომიკური თეორიის განვითარებისათვის დაახლოებით 40-წლიანი ციკლორობაა დამახასიათებელი XIX საუკუნის დასასრულიდან დღემდე. აქედან გამომდინარე ინფორმაციული ეპოქის თანამედროვე ეტაპზე განვითარების ახალ ციკლურ ფაზაზე გადასვლის რეალობის წინაშე ვდგავართ.

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი გრძელდება. მისი დაძლევის რეცეპტების უმეტესობა ტექნოლოგიური ინოვაციებისა და ე.წ. „მკაცრი პოლიტიკის“ ფარგლებში თავსდება და იშვიათად ასახავს ამ ორ მიმართულებას შორის ბუნებრივად არსებულ წინააღმდეგობებს. შემოთავაზებული ზომები ხშირად ეფუძნება ვარაუდებს, რომლებიც ხელს უშლიან სათანადო შედეგის მიღებას. ეს ვარაუდები წარსული გამოცდილების შეზღუდული (არასრული ან წარმოსახვითი) გააზრებიდან, მასთან გადაჯაჭვული საბაზრო იდეოლოგიის თეორიებიდან და ნორმატიული პრინციპებიდან („რა უნდა იყოს“) აღმოცენდებიან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. სილაგაძე ა., ეკონომიკური აზრის ისტორიის საკითხები, თბილისი: თსუ-ს გამომცემლობა, 2001.
2. მენაბდე-ჯობაძე ე., მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისების თეორიული რაკურსი, “მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო” ჟ. “სოციალური ეკონომიკა” XXI საუკუნის აქტუალური პრობლემები, №1 2011 წ.
3. Папова В., О «Некroeкономическом постиндустриализме» на постсоветском пространстве., Общество и Экономика, №6, 2014.
4. www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00
5. www.or.ge/view.php?for_id=4095&cat=3
6. <http://www.bfm.ge/banks/2402-crisis.html>